

УДК 338.48

С. В. Кальченко,

д. е. н., професор, Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ORCID ID: 0000-0001-6609-3893

Т. В. Попова,

к. е. н., доцент, Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ORCID ID: 0000-0001-6531-1422

Н. І. Свиноус,

аспірант, Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0003-3640-0519

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.3.9

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ ТА ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В ІНВЕСТИЦІЙНІЙ СФЕРІ

S. Kalchenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Tavria State Agrotechnological University

T. Popova,

PhD in Economics, Associate Professor, Tavria State Agrotechnological University

N. Svyous,

Postgraduate student, Bila Tserkva National Agrarian University

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF HARMONIZATION OF ECONOMIC INTERESTS OF THE STATE AND FARMS IN THE INVESTMENT SPHERE

У статті досліджуються теоретичні та теоретико-методологічні аспекти проблеми забезпечення координації економічних інтересів держави та суб'єктів аграрного підприємництва, акцент робиться на розвитку інвестиційної сфери. Доведено доцільність використання інституційного підходу як методологічної основи дослідження. Обґрунтовано важливість врахування сучасного стану інституційного середовища, яке сформувалось у національній системі аграрних відносин. Необхідність вдосконалення наукових підходів до структурування інвестиційного середовища в аграрному секторі з урахуванням їх взаємодії з державними та діловими установами. У статті визначено сфери інвестиційної діяльності в фермерських господарств з урахуванням їх інституційного характеру.

За результатами дослідження встановлено, що низька дієвість інструментів державної підтримки щодо придбання сільськогосподарської техніки зумовлена тим, сільгоспвиробники не задоволені якістю техніки українського виробництва. Вважаємо, що в нормативно-правових актах, які регламентують надання вищезазначеної державної підтримки, має бути скасовано норму стосовно місцезнаходження виробника технічних засобів.

Фермерські господарства, як інвестори, орієнтуються на цілий комплекс цілей під час вкладання фінансових ресурсів у відтворення матеріально-технічної бази. Проте головною цілю є забезпечення прийняттого рівня прибутковості здійснення виробничо-господарської діяльності.

З метою стимулювання інвестиційної діяльності фермерських господарств в умовах процесу децентралізації пропонується залучати в якості соціального партнера сільські об'єднані територіальні громади.

Одним із напрямів реалізації соціального партнерства може стати залучення об'єднаними територіальними громадами малих фермерських господарств до поставок продукції у межах програми шкільного харчування. Вважаємо, що налагодження подібної співпраці між малими фермерськими господарствами та органами місцевого самоуправління забезпечить задоволення інтересів усіх заінтересованих стейкхолдерів: фермерів — у формуванні надійного каналу збуту й обґрунтованому ціноутворенні на продукцію, збільшенню доходів сільського домогосподарства; об'єднаної територіальної громади — в одержанні якісної продукції, підвищенні добробуту сільської громади.

The article examines the theoretical and methodological aspects of the problem of ensuring the coordination of economic interests of the state and agricultural entrepreneurs, the emphasis is on the development of the investment sphere. The expediency of using the institutional approach as a methodological basis of the research is proved. The importance of taking into account the current state of the institutional environment, which was formed in the national system of agrarian relations, is substantiated. The need to improve scientific approaches to structuring the investment environment in the agricultural sector, taking into account their interaction with government and business institutions. The article identifies areas of investment activity in farms, taking into account their institutional nature.

According to the results of the study, the low effectiveness of state support instruments for the purchase of agricultural machinery is due to the fact that farmers are not satisfied with the quality of Ukrainian machinery. We believe that the regulations governing the provision of the above-mentioned state support should abolish the rule on the location of the manufacturer of technical means.

Farms, as an investor, focuses on a range of goals when investing financial resources in the reproduction of material and technical base. However, the main goal is to ensure an acceptable level of profitability of production and economic activities.

In order to stimulate the investment activity of farms in the context of the decentralization process, it is proposed to involve rural united territorial communities as a social partner.

One of the areas of social partnership can be the involvement of small farms in the united territorial communities to supply products within the school nutrition program. We believe that the establishment of such cooperation between small farms and local governments will ensure the interests of all interested stakeholders: farmers — in the formation of a reliable sales channel and reasonable pricing of products, increasing the income of agricultural households; united territorial community — in obtaining quality products, improving the welfare of the rural community.

Ключові слова: економічні інтереси, сільськогосподарське виробництво, фермерське господарство, інституційне середовище, інвестиційна діяльність.

Key words: economic interests, agricultural production, farming, institutional environment, investment activity.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

Сучасний етап розвитку національного аграрного сектору характеризується продовженням диференціації сільгоспвиробників за організаційно-правовою та галузевою ознаками. Особливо слід відзначити зростання ролі сфери малого бізнесу як фактору, що значною визначає сучасний стан та перспективи розвитку територіальних громад у сільській місцевості. За цих умов особливої уваги привертають питання забезпечення їхнього ефективного функціонування, причому не тільки у короткостроковій, а й у більш тривалій перспективі. У цьому аспекті важливе місце займає вирішення проблеми наявності інвестиційних ресурсів, оскільки саме вони є запорукою розвитку суб'єкта господарювання на засадах інноваційності. Водночас, на нашу думку, слід врахувати, що сучасна економічна модель є результатом сукупної взаємодії елементів інституційного середовища.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Слід зазначити, що питання гармонізації економічних інтересів держави та малих сільськогосподарських підприємств в інвестиційній площині за умов сучасної економічної моделі знайшли своє відображення в працях вітчизняних та закордонних науковців. Зокрема проблематика інституційної природи соціально-економічного розвитку як результату консенсусу інтересів між державою, бізнесом та населенням розглядалися в працях Дж. Гелбрейта, В.І. Іноземцева, О.Г. Шпикуляка та ін.

Теоретичні та практичні аспекти розвитку малих форм аграрного виробництва, а також

його особливості, обумовлені специфікою сучасного етапу становлення вітчизняної сільськогосподарської галузі, а також особливості формування сприятливого інвестиційного середовища в аграрному секторі економіки України за умов системних трансформацій організаційно-правових відносин знайшли своє відображення в роботах Н.В. Трусової, І.В. Свиноуса, О.В. Чаянова, О.М. Челінцева, І.Свиноуса та ін.

Проте, на нашу думку, потребують додаткового вивчення питання інвестиційного забезпечення розвитку суб'єктів аграрного виробництва за умов узгодження економічних інтересів державних інститутів та бізнес-середовища.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розробка та обґрунтування напрямків гармонізації економічних інтересів держави та представників малого аграрного бізнесу з метою забезпечення формування сприятливого інвестиційного середовища як невід'ємної складової конкурентоспроможного функціонування малих сільськогосподарських підприємств, зокрема фермерських господарств, як специфічного інституційного утворення.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглядаючи вітчизняний аграрний сектор як сукупність господарюючих суб'єктів, слід зазначити, що йому властива чітка організаційно-правова диференціація, яка в свою чергу, обумовлює диференціацію галузеву. Зокрема переважна більшість сільськогосподарської сировини в плодоовочівництві, картоплярстві

молочній галузі, бджільництві та ін. створюється в господарствах, яким властива сімейна форма організації економічної діяльності. Ця категорія аграріїв за сучасних умов є базовою складовою функціонування територіальних громад у соціальному, економічному та адміністративному аспектах.

Принципові відмінності сімейних форм аграрного виробництва впливає з базових принципів діяльності, які були сформульовані О.В. Чановим [1]. Адаптуючи їх до соціально-економічних реалій сьогодення, нами було сформульовано такі засади функціонування селянських господарств на засадах підприємництва.

— Трудоспоживчий характер виробництва. Масштаби підприємницької активності обмежені продовольчими потребами членів домогосподарств.

— Відсутність можливостей для кредитування і низька інвестиційна привабливість сімейно-трудова господарств для фінансових структур як об'єкт отримання прибутку. Внаслідок цього в секторі селянських господарств відсутнє масове використання сучасних технологічних засобів.

— Відсутність найманої робочої сили на постійній основі. Результатом стає обмеження обсягів виробництва по сумарних можливостях витрат праці. Також збільшується кількість "пікових точок" у технологічному процесі виробництва продукції, коли відчувається брак робочої сили.

— Модель "основної рівноваги", яка передбачає суб'єктивний характер оцінювання ефективності затрат фізичної праці по відношенню до отриманого результату. Наслідком її є той факт, що підвищення продуктивності праці приводить до скорочення обсягу трудовитрат.

— Синусоїдальний характер продуктивності праці селянського господарства, обумовлений синхронізацією економічної діяльності та біологічних процесів на рівні конкретної родини.

Специфіка її функціонування значною мірою обумовлена подвійною інституційною природою. Як зазначає Д.В. Єременко, домогосподарство, з точки зору інституційного підходу, має такі специфічні властивості:

1. Відсутність тотожності між поняттями "сільське домогосподарство", "сільський мешканець" та "сільська родина". Водночас цілі діяльності домогосподарств в різних типах економічних систем є різними, що обумовлюється відмінностями формальних та неформальних норм та правил.

2. Домогосподарство трактується як господарюючий суб'єкт, який є елементом відповідної соціальної структури. Конкретні цілі окремого домогосподарства є результатом впливу з боку як соціального, так і правового середовища, а також обумовлюються характером взаємодії з іншими домогосподарствами та їх групами.

3. Невизначеність як найважливіша характеристика зовнішніх умов, з якими стикається домогосподарство, що здійснює свою господарську діяльність. Під час прийняття багатьох важливих господарських рішень, домогосподарства стикаються з ситуацією, за якої неможливо абсолютно точно спрогнозувати майбутні результати здійснюваного вибору.

4. Обмеженість можливостей членів домогосподарства в зборі та обробці інформації. Однією з проблем ефективного розвитку домогосподарства як елементу соціально-економічних відносин є поєднання відсутності належного інформаційного забезпечення даного процесу із низьким рівнем активності членів домогосподарства щодо моніторингу відповідної інформації.

5. Діалектична єдність потреб та обмежень домогосподарства. Цільові установки домогосподарств певною мірою залежать від доступності коштів до їх досягнення, що значною мірою визначається процесами, які формує інституціональний простір [2].

Таким чином, розглядаючи процес інвестиційної діяльності в системі сімейно-трудова господарств, слід враховувати не тільки забезпечення ефективного застосування матеріально-технічних ресурсів. Приймаючи до уваги той факт, що режим праці даної групи аграріїв інтегрований в життєвий режим сільської родини, а також фактичну відсутність форми відшкодування витрат живої праці у вигляді заробітної плати, виникає необхідність врахування забезпечення привабливості зазначеного способу господарювання для усіх членів даної сім'ї. Таким чином, нами пропонується наступна диференціація напрямів інвестиційної діяльності селянського господарства (рис. 1).

1. Економічний. Кінцевою метою інвестування є підвищення рівня ефективності використання ресурсного потенціалу, підвищення ступеня конкурентоспроможності як самого господарства, так і продукції, яку воно випускає.

1.1. Техніко-технологічний. Інвестиційні кошти спрямовані на оновлення матеріально-технічного забезпечення, запровадження сучасних технологічних рішень у процесі госпо-

дарської діяльності. В аграрному секторі за сучасних умов особлива увага приділяється дотриманню екологічних стандартів, а також перспективними є технології, засновані на використанні відновлюваних енергетичних джерел.

1.2. Організаційний. Передбачає залучення інвестиційних коштів для формування міжгосподарських об'єднань, переважно кооперативно-корпоративного типу, метою діяльності яких підвищення рівня конкурентоспроможності господарств за рахунок консолідації ресурсного потенціалу деяких підприємницьких одиниць.

1.3. Інформаційно-кваліфікаційний. Інвестиційні кошти спрямовуються на підвищення інформаційного забезпечення функціонування господарства, підвищення професійно-кваліфікаційного рівня співробітників, оновлення баз даних, із якими працює цей суб'єкт аграрного виробництва тощо.

2. Соціальний. Кінцевою метою інвестування є забезпечення виконання селянським господарством своїх соціальних функцій на рівні конкретної родини, а також у масштабі територіальної громади.

2.1. Зовнішній. Передбачає інтеграцію селянського господарства у вирішення проблем соціального розвитку місцевої громади як єдиного інституційного утворення, так і в розрізі її окремих елементів (суспільних організацій, підприємницьких спільнот, соціальних об'єктів тощо).

2.2. Внутрішній. Метою є підвищення рівня привабливості селянського господарства для його членів як засобу оптимального задоволення особистісних потреб, а також загальних потреб сільської родини, що є єдиною соціальною одиницею.

Треба відмітити, що досягнення орієнтирів, закріплених за інвестиційними напрямками, відбувається системно, а не поступово. В цьому аспекті важливо вказати на значущість інформаційної складової в організації конкурентоспроможної економічної діяльності. Модель постіндустріальної економіки, принципи якої успішно реалізується в провідних країнах світу, передбачає використання інформаційних ресурсів в якості однієї з базових складових економічної діяльності в будь-якому галузевому

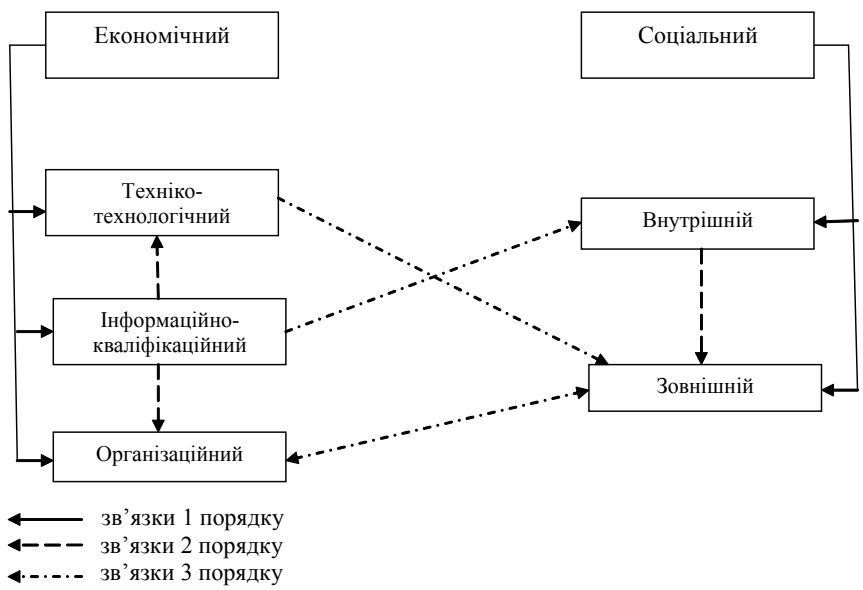

Рис. 1. Напрями інвестування в системі селянських господарств

Джерело: дослідження авторів.

му напрямі, що вважається інвестиційно привабливим.

Важливим чинником розвитку фермерських господарств України є рівень їх технічного забезпечення. Упродовж 2015—2019 рр. простежується поступове нарощення технічного потенціалу фермерських господарств як для виробництва продукції рослинництва, так і тваринництва (табл. 1).

Дані таблиці 1 доводять, що збільшення кількісного складу технічних ресурсів у фермерських господарствах країни спостерігалося протягом періоду дослідження, навіть незважаючи на посилення кризових явищ в економіці. Хоча при цьому дещо уповільнилися темпи збільшення, що пояснюється погіршення кон'юнктури ринку технічних засобів унаслідок зниженням купівельної спроможності сільськогосподарських товаровиробників.

Однак більшість з них відчувають гостру нестачу власної техніки. В основному техніку беруть в оренду або використовують за договором. Крім того, фермерські господарства змушені відмовлятися від окремих видів техніки, якщо її не можна задіяти на повну потужність. Так, на основі опитування керівників 542 фермерських господарств Київської області було встановлено, що тільки 42,14 % з них мають трактор, 25,71 % — комбайн, 17,86 % — плуги, 7,86 % — культиватори, 57,86% — вантажні автомобілі. Ця проблема загострюється ще й тим, що в країні не набуває належного розвитку сільськогосподарське машинобудування, не сформовано дієвого механізму й дер-

Таблиця 1. Динаміка технічного забезпечення фермерських господарств України, од.

Показник	Рік					2019 р. % до	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Трактори – всього	29254	35019	33593	33619	36240	123,9	107,8
Вантажні та вантажно-пасажирські автомобілі	12590	14892	13616	13409	14002	111,2	104,4
Плуги	10034	13938	14281	14067	15253	152,0	108,4
Культиватори	14098	19114	18776	19463	20926	148,4	107,5
Борони	30534	35760	34511	33432	34682	113,6	103,7
у т. ч. дискові	6233	9032	9216	9958	11003	176,5	110,5
Машини посівні та для садіння – всього	16281	19982	19675	19995	21719	133,4	108,6
Комбайни зернозбиральні	7743	8572	8355	8671	9164	118,4	105,7
Техніка для післяурожайних робіт	3184	4722	4937	5219	5834	183,2	111,8
Доїльні установки та апарати	604	736	788	711	747	123,7	105,1
Очищувачі-охолоджувачі молока	129	200	214	210	223	172,9	106,2
Молочні сепаратори	37	42	57	48	46	124,3	95,8
Інкубатори	59	85	64	63	64	108,5	101,6
Машини і механізми для приготування кормів	314	469	468	507	522	166,2	103,0
Роздавачі кормів:							
для великої рогатої худоби	144	193	201	185	196	136,1	105,9
для свиней	69	268	268	327	339	491,3	103,7

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

жавної підтримки фінансового лізингу технічних ресурсів.

Водночас через малий обсяг робіт на невеликих площах сільськогосподарських угідь техніка, особливо вузькоспеціалізована, у фермерських господарствах тривалий час простоює. Тому вбачається доцільним розвивати різноманітні організаційні форми спільного використання техніки, що дасть можливість забезпечити економію ресурсів і збільшити коефіцієнт використання сільськогосподарських машин та обладнання [3].

Специфічні особливості використання сільськогосподарської техніки в умовах фермерських господарств дають підставу визнати про необхідність особливого підходу до формування машинно-тракторного парку в цій категорії сільськогосподарських товаровиробників. Найважливішим обмеженням є дефіцит фінансових ресурсів, що не дає можливість сформулювати оптимальний парк машин і механізмів. Однак спроби вирішити цю проблему за допомогою використання малопродуктивної техніки, передусім малогабаритної, на нашу думку, будуть безперспективними внаслідок зазначених особливостей використання техніки у фермерських господарствах [4].

Необхідність її виробництва пояснюється не потребами вищезазначеної категорії сільськогосподарських виробників корпоративного сектору аграрної економіки, які ведуть

товарне виробництво сільськогосподарської продукції, а необхідністю зниження трудомісткості виробництва продукції в особистих селянських господарствах населення [5]. Це, безумовно, є важливим народногосподарським завданням, але не стосується проблем ефективної реалізації виробничого потенціалу фермерських господарств.

Вважаємо за необхідне розглядати процес технічного оснащення фермерських господарств як довгострокове завдання, що вирішуватиметься поетапно протягом усього періоду їх становлення. З практичного погляду ця умова означає необхідність придбання в першу чергу такої техніки, і передусім тракторів, які в змозі ефективно і якісно виконувати енергонасичені технологічні операції.

Водночас доказ безперспективності використання у фермерських господарствах порівняно дешевої, але малопродуктивної малогабаритної

техніки не усуває з порядку денного питання про напрямки зниження фінансових витрат при формуванні машинно-тракторного парку. Стратегічними напрямками вирішення цієї проблеми нами вбачаються наступні. По-перше, у фермерських господарствах, як правило, одна особа виконує всі необхідні роботи. Тому кожену операцію виконувати на окремій машині, як у великих господарствах, економічно неможливо. Отже, для фермерських господарств особливе значення має використання комбінованих машин і комплексів, які за один прохід виконують кілька технологічних операцій. По-друге, це альтернативне залучення техніки зі сторони для задоволення виробничо-технологічних потреб даної категорії сільськогосподарських товаровиробників (кооперація, оренда, прокат і т.ін.) [6]. Ефективний і сталий розвиток фермерських господарств передбачає зміцнення їхнього кваліфікованого кадрового складу, що володіє достатнім досвідом, знаннями і навичками ведення сільськогосподарського виробництва та аграрного бізнесу [7]. В сучасних економічних умовах переважне право на створення і ведення фермерського господарства має належати ініціативним і заповзятливим громадянам з досвідом роботи в сільському господарстві, здатні вести ефективну підприємницьку діяльність.

Враховуючи економічну недоцільність зберігання зерна на орендованих площах хлібо-

приймальних підприємств, більшість малих фермерських господарств будують міні-елеватори. Одним із стимулівних чинників варто розглянути й дію відповідної державної програми часткової компенсації вартості вищезначеного основного засобу саме для цієї організаційно-правової форми сільськогосподарських підприємств. Так, у разі придбання елеватора фермерським господарствам компенсується 40 %, для решти господарств корпоративного сектору аграрної економіки — 25 % вартості. За 2017 р. фермери замовили близько 70 од. обладнання. Ця обставина спонукала компанію "Югелеватор" запустити окрему лінійку продукції для фермерських елеваторів.

Низький рівень механізації цих процесів у фермерських господарствах розглядається як стримувальний фактор збільшення кількості поголів'я худоби, в тому числі корів, у фермерському секторі. Практика кращих фермерських господарств України переконує в можливості й доцільності інноваційного розвитку, що забезпечує ефективне ведення тваринництва. Наприклад, перша черга модернізованої сімейної молочної ферми в Ярмолинецькому районі Хмельницької області на базі фермерського господарства "В. Мендрик" розрахована на 100 корів із безприв'язним утриманням. На фермі обладнано доїльний зал, де змонтовано доїльну установку "Ялінка" на 6 корів одночасного доїння. Доїльний апарат знімається автоматично. Обслуговує доїльний зал один оператор, в обов'язки якого входить підготовка вимені до доїння і надягання склянок. Молоко від кожної корови враховується автоматично.

Аналізуючи напрями інвестування коштів, слід зазначити, що певну кількість потреб селянське господарство може задовольнити за рахунок інтеграції в систему діючих регіональних програм підтримки малого підприємництва або ж відповідних заходів, спрямованих на розвиток конкретної галузі (плодоовочівництво, молочарство, бджільництво, рекреаційна діяльність тощо). Головною проблемою в цьому випадку є вміння подати себе як потенційного учасника того чи іншого проекту, що, в свою чергу включає не тільки надання відповідного інформаційного супроводження бізнес-проекту. Важливим є позиціонування селянського господарства як складової відповідного інституційного середовища, в межах якого відбувається розподіл інвестиційних коштів.

Оцінюючи ефективність заходів державної підтримки вітчизняних фермерських господарств, можна констатувати, що моделі дер-

жавних дотацій для вищезначеної категорії сільськогосподарських товаровиробників не стали дієвими. Справедливий розподіл дотацій має здійснюватись автоматично і незалежно від обставин та людського фактора [8].

Підтримуємо ідею стимулювання вирощування великої рогатої худоби, коли держава дотує кожну прирісну голову вирощуваної худоби. Інша частина державної фінансової допомоги має бути спрямована на здешевлення кредитів, які на сьогодні недоступні для всіх категорій фермерських господарств. Варто наголосити, що нині головною проблемою для більшості сільськогосподарських підприємств є нерозвиненість об'єктів ринкової інфраструктури.

Низька дієвість інструментів державної підтримки щодо придбання сільськогосподарської техніки зумовлена тим, сільгоспвиробники не задоволені якістю техніки українського виробництва. Вважаємо, що в нормативно-правових актах, які регламентують надання вищезначеної державної підтримки, має бути скасована норма стосовно місцезнаходження виробника технічних засобів. У разі надання фінансування у своїх нормативних документах представники профільного міністерства повинні вимагати від господарства обґрунтування, яким чином нова техніка буде пов'язана з технологіями проведення посівних робіт, вирощування культур, збору врожаю, з метою вдосконалення якого технологічного процесу підприємство має намір її придбати, яким чином при цьому будуть покращені фінансово-економічні показники його діяльності.

Вважаємо, що в процесі доопрацювання проекту Програми державної підтримки фермерських господарств доцільно передбачити можливість фінансового забезпечення новостворених фермерських господарств та утворення Фонду гарантування кредитів для суб'єктів агропромислового комплексу загалом. Водночас необхідно законодавчо опрацювати передачу права власності фермерським господарствам на земельні ділянки, надані засновникам таких господарств у постійне користування, постійне володіння, довічне успадкування, володіння для створення та ведення фермерського господарства. Отже, запропоновані вище напрями удосконалення державної підтримки фермерських господарств у поєднанні з іншими заходами, сприятимуть підвищенню ефективності їхньої діяльності та посиленню конкурентних переваг на внутрішньому і зовнішньому ринках.

ВИСНОВКИ

Як показали результати дослідження інвестиційної діяльності фермерських господарств, про низький рівень свідчать забезпеченість технічними засобами, особливо малі. Ця обставина свідчить про їх низьку інвестиційну активність, демонструють відсутність довгострокових перспектив їх розвитку та непослідовність державної підтримки аналізованої організаційно-правової форми господарювання сільськогосподарських підприємств.

Фермерські господарства, як інвестори, орієнтуються на цілий комплекс цілей у разі вкладання фінансових ресурсів у відтворення матеріально-технічної бази. Проте головною ціллю є забезпечення прийняттого рівня прибутковості здійснення виробничо-господарської діяльності.

З метою стимулювання інвестиційної діяльності фермерських господарств в умовах процесу децентралізації пропонується залучати в якості соціального партнера сільські об'єднані територіальні громади.

Одним із напрямів реалізації соціального партнерства може стати залучення об'єднаними територіальними громадами малих фермерських господарств до поставок продукції у межах програми шкільного харчування. Вважаємо, що налагодження подібної співпраці між малими фермерськими господарствами та органами місцевого самоуправління забезпечить задоволення інтересів усіх заінтересованих стейкхолдерів: фермерів — у формуванні надійного каналу збуту й обґрунтованому ціноутворенні на продукцію, збільшенню доходів сільського домогосподарства; об'єднаної територіальної громади — в одержанні якісної продукції, підвищенні добробуту сільської громади.

Література:

1. Чаянов А.В. Природа крестьянского хозяйства и земельный режим. Труды III съезда Лиги аграрных реформ. Вып. 1. М., 1918. 34 с.
2. Єременко Д.В. Конкурентоспроможність фермерських господарств України: теорія, методологія, практика: монографія. Мелітополь, 2017. 310 с.
3. Загальні тенденції розвитку фермерських господарств в Україні / [І.М. Демчак, Д.М. Микитюк, І.В. Свиноус, В.А. Биба та ін.]. Київ: НДІ "Укразропромпродуктивність", 2016. 58 с.
4. Нестеренко Ю.О. Сімейні фермерські господарства: тенденції розвитку в світі та сучасний напрям господарювання в Україні. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2015. Вип. 28. С. 59—67.

5. Гнатишин А.Б., Кордоба О.М., Липчук В.В. Фермерські господарства: стан, проблеми та стратегії розвитку: монографія. Л., 2016. 236 с.

6. Скоцик В.Є. Організаційно-економічні аспекти оновлення техніки в сільськогосподарських підприємствах Київської області. Економіка та держава. 2015. № 9. С. 12—15.

7. Осипова М.М. Питання розвитку сімейних фермерських господарств. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. 2017. Вип. 22. Ч. 2. С. 20—23.

8. Збарський В.К., Алексєєва Ю.Ю. Особливості трансформації сільських домогосподарств у сімейні фермерські господарства. Економіка АПК. 2017. № 7. С. 23—29.

References:

1. Chajanov, A.V. (1918), "The nature of the peasant economy and the land regime", Trudy III sjezda Ligi agrarnyh reform, vol. 1.
 2. Yeremenko, D.V. (2017), Konkurentospro-mozhnist' fermers'kykh hospodarstv Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka [Competitiveness of farms of Ukraine: theory, methodology, practice], Melitopol, Ukraine.
 3. Demchak, I.M., Mykytiuk, D.M., Svy-nous, I.V. and Byba, V.A (2016), Zahal'ni tendentsii rozvytku fermers'kykh hospodarstv v Ukraini [General trends in the development of farms in Ukraine], NDI "Ukrahropromproduktivnist", Kyiv, Ukraine.
 4. Nesterenko, Yu.O. (2015), "Family farms: development trends in the world and the current direction of management in Ukraine", Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky, vol. 28, pp. 59—67.
 5. Hnatyshyn, L.B., Kordoba, O.M. and Lypchuk, V.V. (2016), Fermers'ki hospodarstva: stan, problemy ta stratehii rozvytku [Farms: state, problems and development strategies], Lviv, Ukraine.
 6. Skotsyk, V.Ye. (2015), "Organizational and economic aspects of equipment renewal in agricultural enterprises of Kyiv region", Ekonomika ta derzhava, vol. 9, pp. 12—15.
 7. Osypova, M.M. (2017), "Issues of development of family farms", Naukovyj visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universytetu. Seriiia Ekonomichni nauky, vol. 22, no. 2, pp. 20—23.
 8. Zbars'kyj, V.K., Aliksieieva, Yu.Yu. (2017), "Features of the transformation of rural households into family farms", Ekonomika APK, vol. 7, pp. 23—29.
- Стаття надійшла до редакції 25.01.2021 р.